

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів
України щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого
підприємництва»

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

У сучасних умовах держава зобов'язана забезпечити належний рівень захисту трудових прав і права на працю, оскільки саме ці права є базовою гарантією соціальної стабільності, людської гідності та економічної безпеки суспільства.

Водночас на практиці органами державної влади та органами місцевого самоврядування системно ухвалюються рішення у сферах містобудування, благоустрою, землекористування та управління комунальним майном, наслідком яких стає позбавлення осіб роботи або джерела самозайнятості, що прямо впливає на реалізацію їхнього конституційного права на працю.

Особливо поширеними є рішення щодо демонтажу, примусового переміщення або іншого усунення тимчасових споруд для здійснення підприємницької діяльності (малих архітектурних форм), які фактично призводять до одномоментної втрати робочих місць, знищення легальних форм самозайнятості та позбавлення осіб засобів до існування.

Йдеться не лише про абстрактні об'єкти підприємницької діяльності, а про реальні, повсякденні форми малого бізнесу, які забезпечують базові потреби громад та робочі місця для тисяч людей. Це невеликі кав'ярні, які працюють з раннього ранку і до пізнього вечора, забезпечуючи людей кавою перед роботою або після важкого дня; точки продажу квітів, що створюють додатковий дохід для родин; кіоски з продажу продуктів харчування, у тому числі швидкого харчування; торговельні місця з реалізації продукції домашнього виробництва, консервації, овочів та фруктів; об'єкти, що забезпечують товари для догляду за домашніми тваринами; невеликі сімейні підприємства, які є єдиним джерелом доходу для домогосподарства.

У багатьох випадках такі об'єкти функціонують як єдине джерело доходу домогосподарства, забезпечують зайнятість для членів родини або найманих працівників та формують економічну активність на локальному рівні. Їх усунення без належного правового врегулювання фактично означає втрату засобів до існування для конкретних людей, зростання безробіття та посилення соціальної напруги у територіальних громадах.

Такі рішення, як правило, приймаються без належної оцінки соціально-економічних наслідків, без аналізу впливу на зайнятість населення та без застосування альтернативних, менш обтяжливих для трудових прав заходів, що призводить до непропорційного втручання у право особи на працю та підприємницьку діяльність.

Мале підприємництво та самозайнятість є не лише елементами економічної діяльності, а формами реалізації права на працю, які

забезпечують:

можливість самостійного заробітку та економічної самодостатності осіб;
збереження зайнятості для найманих працівників;
стабільні доходи домогосподарств;
зменшення рівня безробіття та соціальної напруги в територіальних громадах;
формування локальної економіки та доступності товарів і послуг для населення.

Незважаючи на це, чинне законодавство України не містить комплексних правових механізмів, які б:

обмежували дискрецію органів публічної влади у прийнятті рішень, що призводять до втрати роботи або джерел самозайнятості;

зобов'язували органи влади оцінювати вплив таких рішень на реалізацію трудових прав осіб;

гарантували застосування компенсаційних, адаптаційних та реінтеграційних механізмів у разі вимушеної втрати зайнятості.

У результаті відбувається фактичне звуження змісту та обсягу конституційного права на працю, а також права на підприємницьку діяльність як способу реалізації цього права, що є неприпустимим та створює додаткові соціальні ризики для держави і територіальних громад.

2. Мета і шляхи її досягнення

Метою проекту Закону є забезпечення реального захисту трудових прав і права на працю осіб, недопущення їх звуження або втрати внаслідок рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також створення правових гарантій збереження зайнятості та самозайнятості як форм реалізації конституційного права на працю.

Досягнення зазначеної мети передбачається шляхом:

запровадження на законодавчому рівні принципу захисту права на працю та зайнятості від управлінських рішень, наслідком яких є припинення трудової діяльності, втрата робочих місць або джерел самозайнятості;

обмеження дискреції органів державної влади та органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень у сферах містобудування, благоустрою, землекористування та управління комунальним майном, якщо такі рішення призводять або можуть призвести до скорочення зайнятості;

встановлення заборони на прийняття рішень, наслідком яких є припинення підприємницької діяльності або зменшення кількості робочих місць у сфері малого підприємництва за винятком чітко визначених законом випадків;

інституційного впровадження оцінки впливу управлінських рішень на зайнятості і самозайнятості, зокрема через територіальні та місцеві програми зайнятості населення;

запровадження обов'язкових процедур публічного обговорення рішень і

програм, що можуть впливати на реалізацію трудових прав осіб;

забезпечення компенсаційних та адаптаційних механізмів для осіб, які втратили роботу або джерело самозайнятості, включно з пріоритетним доступом до соціальних послуг і заходів сприяння зайнятості;

узгодження законодавства у сфері зайнятості, містобудування та благоустрою з метою формування єдиної правової моделі захисту трудових прав.

Реалізація зазначених шляхів дозволить забезпечити баланс між публічними інтересами держави та територіальних громад і фундаментальними трудовими правами людини, що є необхідною умовою соціальної стійкості держави в умовах воєнного стану та у період післявоєнного відновлення.

3. Загальна характеристика та основні положення законопроекту

Законопроект має комплексний міжгалузевий характер та спрямований на посилення правових гарантій реалізації трудових прав і права на працю осіб шляхом запровадження обмежень щодо прийняття органами державної влади та органами місцевого самоврядування рішень, наслідком яких є припинення трудової діяльності, втрата зайнятості або джерел самозайнятості.

Законопроектом пропонується внести зміни до низки законів України, зокрема до законів України «Про зайнятість населення», «Про регулювання містобудівної діяльності» та «Про благоустрій населених пунктів», з метою формування єдиного правового механізму захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва як форм реалізації права на працю.

Основними положеннями законопроекту передбачено:

розширення змісту державних гарантій у сфері зайнятості населення шляхом закріплення на рівні закону принципу захисту права на працю та зайнятості від звуження або втрати внаслідок рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

інституційне впровадження обов'язку оцінки впливу управлінських рішень на зайнятості і самозайнятості, зокрема через територіальні та місцеві програми зайнятості населення, із врахуванням рішень у сферах містобудування, благоустрою, землекористування та управління комунальним майном;

запровадження обов'язкових процедур громадського обговорення проектів територіальних і місцевих програм зайнятості населення та змін до них у випадках, коли такі програми пов'язані з рішеннями, що можуть призвести до скорочення робочих місць;

встановлення заборони на прийняття рішень, наслідком яких є припинення підприємницької діяльності або скорочення кількості робочих місць у сфері малого підприємництва, за винятком випадків, прямо

визначених законом;

визначення вичерпного переліку винятків, за яких допускається прийняття таких рішень (забезпечення оборони держави, функціонування або захист об'єктів критичної інфраструктури, усунення реальної та безпосередньої загрози життю і здоров'ю людей);

запровадження обов'язку проведення попередніх економічних, соціально-економічних та бюджетних обрахунків у разі прийняття рішень, що підпадають під винятки із загальної заборони;

встановлення компенсаційного механізму у випадках примусового демонтажу або переміщення тимчасових споруд для здійснення підприємницької діяльності, з покладенням відповідних витрат на місцеві бюджети;

забезпечення пріоритетного доступу до соціальних послуг та заходів сприяння зайнятості для осіб, які втратили роботу або джерело самозайнятості внаслідок рішень органів влади;

узгодження положень законодавства у сфері зайнятості, містобудування та благоустрою, з метою усунення нормативних колізій та запобігання непропорційному втручання у реалізацію трудових прав осіб.

Запропоновані положення законопроекту мають превентивний та компенсаційний характер і спрямовані на збереження зайнятості, соціальної стабільності та економічної спроможності територіальних громад.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Правове регулювання у сфері реалізації права на працю, зайнятості населення, підприємницької діяльності, містобудування та благоустрою населених пунктів здійснюється Конституцією України, законами України «Про зайнятість населення», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про благоустрій населених пунктів».

Питання реалізації державної політики у сфері зайнятості та здійснення повноважень органами державної влади і органами місцевого самоврядування врегульовуються також підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх виконання.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроекту не потребує додаткових видатків з Державного бюджету України.

6. Прогнозовані соціально-економічні та інші наслідки прийняття законопроекту

Прийняття законопроекту матиме позитивний вплив на забезпечення реалізації трудових прав і права на працю осіб шляхом запровадження додаткових правових гарантій збереження зайнятості та самозайнятості. Запропоновані зміни сприятимуть зменшенню ризиків втрати робочих місць унаслідок рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підвищенню рівня правової визначеності у сфері публічного управління та формуванню збалансованого підходу між публічними інтересами та необхідністю захисту фундаментальних соціально-трудових прав людини. Очікується, що реалізація законопроекту позитивно позначиться на соціальній стабільності територіальних громад, сприятиме зниженню соціальної напруги та збереженню податкової бази місцевих бюджетів. Законопроект не матиме негативного впливу на стан довкілля, рівень громадського здоров'я та демографічну ситуацію, а його реалізація не потребуватиме додаткових видатків з Державного бюджету України.

Народний депутат України

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Третякова Галина Миколаївна
Сертифікат: 04AF212836405D99040000002E0931000A06ED00
Дійсний до: 14.01.2028 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
53д9/1-2026/31879 від 13.02.2026

2150685